

INSTITUTUL DE ISTORIE, STAT ȘI DREPT AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI (I.I.S.D al A.Ș.M.)

Cercetări istorice

Primul centru de cercetări academice în domeniul istoriei în R.S.S. Moldovenească a fost înființat în 1946 odată cu fondarea Bazei Moldovenești a A.Ș. a U.R.S.S., în care a fost inclus Institutul de Istorie, Limbă și Literatură. În 1958, acest institut este divizat în Institutul de Istorie și Institutul de Limbă și Literatură, iar din 1961 Institutul de Istorie funcționează în cadrul A.Ș.M., căruia din 2006 i-a fost extinsă aria investigațiilor, fiind numit Institutul de Istorie, Stat și Drept al A.Ș.M.

Directori ai acestui institut au fost consecutiv m. c. E. Russev (1961-1971), acad. I. Budac (1971-1973), dr. hab. B. Vizer (1973-1977), m. c. V. Țaranov (1977-1991), dr. A. Țaranu (1991-1992), m. c. A. Eșanu (1992-1994), m. c. D. Dragnev (1994-2006), dr. hab. A. Burian (din 2006).

În evoluția sa, știința istorică din Moldova a cunoscut câteva perioade: de constituire în perioada stalinistă (anii '40-'50), de afirmare în perioada poststalinistă (anii '60-'80) și de revenire la studiul istoriei de pe poziții naționale după proclamarea statului independent Republica Moldova (din anii '90 ai secolului trecut pînă în prezent).

În prima perioadă s-a constituit un colectiv din mai mulți istorici, formați în medii politico-ideologice diferite, care s-au angajat să elaboreze o lucrare de sinteză - *Istoria Moldovei*. Scrierea ei a fost decisă printr-o hotărîre a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Moldova din septembrie 1947. În 1949, colectivul de autori a finisat primul volum al acestei lucrări, care cuprindea perioada din cele mai vechi timpuri pînă în 1917. Materialul a fost expus în conformitate cu doctrina marxist-leninistă despre evoluția procesului istoric. Expunerea istoriei politice era contaminată de panslavismul rus care propaga „misiunea eliberatoare” a Imperiului rus în Europa de Sud-Est.

Volumul II al „*Istoriei Moldovei*”, editat în 1955, pornește, la rîndul său, de la premisa că în ianuarie 1918 în Basarabia a biruit puterea sovietică, care a fost înăbușită de „România burghezo-moșierească”, iar la 28 iunie 1940 a fost „eliberată” pe cale pașnică de către U.R.S.S. În acest context era vehiculată ideea cum că moldovenii din stînga Nistrului (unde în 1924 se constituise o republică autonomă în componența Ucrainei - R.A.S.S.M.) s-au reunit cu cei din dreapta Nistrului, formînd Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (2 august 1940) în componența U.R.S.S. și împreună au pășit pe calea „construcției socialiste”.

Concepția oficială expusă în primele lucrări de sinteză a fost precizată în edițiile ei ulterioare *История Молдавской ССР* (în 2 volume, 1965-1967); *Istoria R.S.S. Moldovenești din cele mai vechi timpuri pînă în prezent* (1982, în l. rusa; 1984, în l. moldovenească). În colectivul de autori au fost incluși și cercetători mai tineri (P. Bîrnea, P. Sovietov, D. Dragnev, A. Dmitriev, I. Anțupov, V. Jukov, Ch. Stratievski, B. Vizer, V. Țaranov, M. Sîtnic etc.), care au introdus în lucrare compartimente, bazate pe cercetări documentare referitoare, îndeosebi, la istoria socială, economică și culturală a Moldovei pe parcursul secolelor. Problematika social-economică a fost profund cercetată în lucrarea colectivă *История народного хозяйства Молдавской ССР* (în 4 volume, 1974-1978). Lucrarea corespundea rigorilor științifice din U.R.S.S. din acea perioadă, conținea idei și abordări originale. Cu anumite modificări, concepția oficială politico-ideologică a rămas în vigoare pînă la sfîrșitul anilor '80 ai secolului trecut.

În perioada anilor '40-'50 ai secolului trecut, la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură au activat istorici pregătiți în R.A.S.S.M. (F. Grecul, V. Senchevici, I. Grosul etc.), precum și unii cercetători, care au studiat în universitățile din România (E. Russev, V. Coroban, Gh. Bogaci, Al. Kidel etc.). În această perioadă, în domeniul științelor istorice a continuat procesul de formare a direcțiilor de cercetare, s-a extins problematica și s-a ridicat

nivelul investigațiilor științifice. Secția de istorie a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a adus o contribuție esențială la organizarea cercetărilor științifice, la studierea problemelor social-economice, politice, culturale ale istoriei Moldovei din cele mai vechi timpuri. Au apărut o serie de lucrări monografice și culegeri tematice, în care au fost abordate și studiate diverse probleme privind originea moldovenilor și formarea statalității moldovenești medievale, structura social-economică și politică, evoluția relațiilor feudale în Țara Moldovei în epoca medievală (*Relațiile feudale în Moldova în secolele XIV-XVII* (1950); F. Grecul. *Structura social-economică și politică a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea* (1950) și *Relațiile agrare în Moldova în secolul al XV-lea prima jumătate a secolului al XVII-lea* (1961). Realizări științifice semnificative au fost obținute în sfera cercetării evoluției istorice a teritoriului dintre Nistru și Prut, căruia, după încorporarea la Imperiul țarist la 1812, i s-a atribuit denumirea istorică „Basarabia”, în epoca modernă atenția principală fiind acordată problemelor agrare. Au fost investigate particularitățile evoluției relațiilor feudale și căile de destrămare a acestora, geneza și dezvoltarea relațiilor capitaliste în mediul rural, situația și structura socială a țărănimii, realizarea reformelor agrare burgheze, mișcarea socială în Moldova la începutul secolului al XX-lea ș.a. Rezultatele științifice obținute și-au găsit reflectare în studiile monografice: *Țăranii din Basarabia 1812-1861* (I. Grosul, 1956); *Dezvoltarea capitalismului în Basarabia în perioada postreformă* (I. Видас, 1954); *Reforma țărănească în Basarabia din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea* (I. Grosul, I. Видас, 1956); *Revoluția din anii 1905-1907 în Moldova* (I. Видас, 1955); *Mișcarea revoluționară din Moldova în anii 1905-1907* (D. Semeakov, 1955).

Începând cu sfârșitul **anilor '90** în condițiile așa-numitului „dezgheț” hrușciovist, în activitatea științifică a Institutului de Istorie și a catedrelor universitare începe o nouă etapă - cea poststalinistă. În această perioadă s-a intensificat colaborarea istoricilor din R. Moldova cu cei din alte republici sovietice și din „lagărul socialist”, a devenit posibilă utilizarea metodei științifico-comparative, este cercetată tipologia societății medievale din Principatele Moldova și Valahia, este valorificată moștenirea culturală medievală și modernă. Istoricii de la Chișinău participă la conferințe și simpozioane științifice internaționale, pleacă în deplasări de documentare științifică în arhivele și bibliotecile din România, Bulgaria, Polonia etc.

Rezultatele cercetărilor științifice privind dezvoltarea social-economică a Țării Moldovei în epoca medievală și în perioada de tranziție de la medieval la modern, determinarea tipologică a societății medievale moldovenești în contextul sud-est-european au fost generalizate în culegerile de studii: *Вопросы экономической истории Молдавии эпохи феодализма и капитализма* (1972); *Юго-Восточная Европа в средние века* (1972); *Юго-Восточная Европа в эпоху феодализма* (1973); monografiile individuale: *Исследования по истории феодализма в Молдавии. Очерки истории землевладения* (1972) de P. Sovetov; *Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII-начало XIX в.)* (1975) de D. Dragnev etc. Criteriile și concluziile principale privind tipologizarea societății medievale din Principatele Dunărene și Europa de Sud-Est au fost examinate în cadrul simpozionului internațional din 1973 (or. Chișinău) și susținute de un șir de savanți medievști din U.R.S.S. și din Europa, ceea ce denotă recunoașterea contribuției istoricilor moldoveni la cercetarea și elaborarea problematicii nominalizate.

Cercetările ulterioare au fost orientate spre aprofundarea studiilor privind dezvoltarea social-economică a Țării Moldovei în epoca medievală, fiind investigate aspectele principale ale evoluției societății. Aceste rezultate și-au găsit reflectarea în culegerile tematice: *Карпато-Дунайские земли в средние века* (1975); *Славяно-волошские связи* (1978); *Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы (до середины XIX в.)* (1980); în care relațiile medievale din Principate au fost examinate pe fundalul dezvoltării acestei societăți în Europa de Sud-Est, precum și în lucrarea lui P. Sovetov *Развитие феодализма и крестьяне Молдавии (Очерки истории ренты в XVI-начале XVIII в.)* (1980) etc. Problemele privind evoluția economiei orașelor, rolul

agriculturii, meșteșugurilor și al comerțului în dezvoltarea acestora, precum și evoluția proceselor demografice în mediul urban au fost reflectate în studiul monografic *Социально-экономическое развитие молдавского города в конце XVII-начале XIX в.* (U.S.M., 1989) de P. Cocârlă. Dezvoltarea relațiilor economico-comerciale externe este reflectată în lucrările: *Торговые связи Молдавии со Львовом в XIX в.* (1968) și *Экономические связи Молдавского княжества и Балканских стран с Русским государством в XVII в.* (1980) de E. Podgradski.

În perioada respectivă o atenție sporită a fost acordată studierii problemelor evoluției demografice a Moldovei în epoca medievală. În baza analizei complexe a surselor arheologice, toponimice, lingvistice și scrise, a fost reconstruit procesul creșterii populației în Moldova timpurie. A fost cercetată și problema formării localităților sătești, amplasării populației rurale și dezvoltării forțelor de producție în satul moldovenesc în perioada medievală. Pentru studierea proceselor demografice în perioada premodernă au fost folosite din plin recensămintele populației din anii 1772-1773, 1774 și 1803, oferind posibilitatea de a urmări dinamica evoluției demografice atât la scară de țară, cât și la cea de județ. Realizarea lucrărilor monografice: *Очерки исторической географии Молдавии XIII-XIV вв.* (1979) de L. Polevoi; *Сельские поселения Молдавии XV-XVII вв.* (1969) de P. Bârnea; *Народонаселения Молдавии* (1973) de P. Dmitriev au venit să argumenteze teza lansată anterior că evoluția demografică în Moldova în perioada dominației otomane s-a caracterizat printr-un ritm lent de creștere a populației.

În cadrul tematicii de cercetare a istoriei Moldovei în epoca medievală, un loc important îl ocupa istoria politicii țării, inclusiv problemele de istorie a luptei pentru independență și integritate în perioada secolului al XIV-lea începutul secolului al XVI-lea și pentru răsturnarea dominației otomane în secolul al XVI-lea mijlocul secolului al XIX-lea. În contextul tematicii de cercetare de atunci o atenție sporită era acordată studierii relațiilor moldo-ruso-ucrainene, fiind publicate la acest capitol o serie de studii și culegeri: *Очерки истории молдавско-русско-украинских связей* (1961) și *Дружба ковалась веками* (1980) de N. Mohov; *Русско-молдавское боевое содружество, 1735-1739* (1962) de E. Sulman; *Борьба молдавского народа против османского ига* (1968) de E. Russev, lucrarea colectivă elaborată în comun cu colegii din Ucraina *Исторические корни связей и дружбы украинского и молдавского народов* (1980), în care sunt relevate legăturile economice, politice și culturale la diferite etape ale dezvoltării lor istorice (până la începutul secolului al XX-lea) etc. Într-un șir de lucrări monografice au fost abordate și studiate relațiile moldo-ruse din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea începutul secolului al XIX-lea: *Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига в конце XVIII в.* (1976) de I. Semionov; *Дунайские княжества в политике России 1774-1806 г.* (1975) de G. Grosul. În toate aceste lucrări, de rînd cu valorificarea unui bogat material factologic, inclusiv depistat de autori în arhivele din Moscova, Sankt-Petersburg, Kiev etc., persistau și aprecieri unilaterale privind așa-numita „prietenie de veacuri” moldo-ruso-ucraineană.

În anii '70-'80, în studierea istoriei politice a Țării Moldovei s-a conturat diversificarea tematicii de cercetare, cuprinzând noi direcții, areale politico-statale și moduri de abordări complexe a problemelor - în contextul sistemului de atunci al relațiilor internaționale, situației politice interne și evoluției societății medievale. Interconexiunea premiselor social-economice interne și a condițiilor politice externe privind formarea statului moldovenesc a fost studiată în lucrarea *Внешнестатусные условия образования Молдавского феодального государства* (1981) de A. Parasca, în care este formulată problema existenței a câtorva etape de constituire statală a Țării Moldovei. Politica Principatului Moldova față de regatul polonez a fost studiată și reflectată în cartea *Молдавско-польские политические связи в последней четверти XVII- XVIII в.* (1980) de L. Vlasov.

În strînsă legătură cu agresiunea otomană și cu schimbările intervenite în situația politică internă este cercetată politica externă a statului moldovenesc la hotarele secolelor XV și

XVI în lucrarea lui Gh. Gonța *Молдавия и османская агрессия в последней четверти XV-первой трети XVI в.* (1984).

Realizările obținute în studierea istoriei politice externe a Țării Moldovei în perioada medievală a oferit medievistilor moldoveni posibilitatea să elaboreze studiul de sinteză *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества*, sub conducerea lui D. Dragnev (1987).

O direcție importantă de cercetare în istoriografia moldovenească o constituie studierea culturii epocii medievale. Un aport considerabil la cercetarea acestei probleme îi revine lui E. Russev care a realizat multiple studii consacrate istoriei cronografiei moldovenești, calificând operele marilor cronografi ca surse istorice, monumente de limbă și literatură. Probleme de istorie a învățământului în Moldova medievală sunt tratate în lucrarea monografică *Школа и просвещение в Молдавии (XV-начало XVIII в.)* (1983) de A. Eșanu, în care au fost studiate formele principale de dezvoltare a școlii și învățământului în Moldova în sec. XV-începutul sec. al XVIII-lea și rolul lor în răspândirea științei de carte și a culturii moldovenești. Istoria răspândirii și editării manuscriselor operei lui Dimitrie Cantemir „Descrierea Moldovei” în diferite limbi și țări din Europa este reflectată în cartea lui A. Eșanu *Димитрие Кантемир „Descrierea Moldovei”. Манускрипты и издания* (1987).

În anii '60-'80, medievistii moldoveni au înregistrat succese și în activitatea arheografică. Din anul 1961 este inițiată editarea corpului de documente slavo-moldovenești și moldo-slave din sec. XV-XVIII, înmănunchate în colecția „*Moldova în epoca feudalismului*” (întocmită de E. Russev, D. Dragnev, P. Sovetov, P. Dmitriev, A. Nichitici, L. Svetlicinîi), care a apărut în câteva volume (vol. I-1961, vol. II -1978, vol. III -1982, vol. VII -1975 etc.). În comun cu Academia de Științe a U.R.S.S. și cu Academia Română a fost editată culegerea de documente *Исторические связи народов СССР и Румынии* în 3 volume (1965-1970), care cuprinde documente din perioada secolului al XV-lea începutul secolului al XVIII-lea. A fost pregătită și publicată culegerea de documente *Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769-1812)* (1984). Au apărut studii de cercetare a izvoarelor scrise din secolul XI-începutul secolului al XIX-lea, înmănunchate în prima culegere de acest gen *Проблемы источниковедения истории Молдавии периода феодализма и капитализма* (1983).

O semnificație deosebită pentru studierea culturii Moldovei medievale a avut-o editarea cronicilor moldovenești și a unor opere ale lui Dimitrie Cantemir. În anii '60-'80 cu concursul istoricilor și filologilor au fost publicate *Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв.* (1976); *Letopisețul Țării Moldovei* (1971) de Gr. Ureche; *Letopisețul Țării Moldovei de Ia Aron-Vodă încoace* (1972) de M. Costin; *O samă de cuvinte. Letopisetul Țării Moldovei* (1979) de I. Neculce; *Istoria ieroglifică* (1973) și *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir (1957, 1975, 1982, 1988, în limba rusă - 1973). În anul 1990, cronicile au fost publicate într-o ediție specială cu titlul *Letopisețul Țării Moldovei* (îngrijirea textului A. Dimitriev, T. Celac).

În arealul preocupărilor științifice ale istoricilor un loc deosebit îl ocupă cercetarea dezvoltării istorice a Moldovei de Est (teritoriului dintre Prut și Nistru, numit Basarabia) și a spațiului din stânga Nistrului în componența Imperiului țarist în perioada dintre finele secolului al XVIII-lea și anul 1917. Eforturile erau concentrate asupra studierii problemelor privind politica regimului țarist și statutul juridic al Basarabiei în sistemul colonial al Imperiului rus, evoluția social-economică, politică și culturală a ținutului, mișcarea social-politică și de eliberare, transformările structural-formaționale în dezvoltarea societății basarabene pe parcursul secolului al XIX-lea începutul secolului al XX-lea.

Statutul juridic al Basarabiei în sistemul administrativ-politic și colonial al Imperiului rus, formarea, structura și competențele organelor administrative ale regiunii în prima treime a secolului al XIX-lea sunt descrise în lucrarea *Автономия Бессарабии в составе России (1812-1828)* // Труды по истории Молдавии XIX века (1982) de I. Grosul.

Probleme de istorie privind dezvoltarea industriei, agriculturii, transportului și comerțului, a evoluției proceselor social-demografice, precum și a relațiilor agrare și a realizării reformelor din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea începutul secolului al XX-lea au fost abordate și tratate în studiul de sinteză *История народного хозяйства Молдавской ССР (1812-1917 г.)* (1977), în lucrările monografice individuale: *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861)* și *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861-1905)* de I. Grosul și I. Видас; *Экономическое развитие дореформенной Бессарабии в первой половине XIX в.* (U.S.M., 1973) de M. Muntean; *Очерки экономической истории Бессарабии эпохи империализма* (1980) de D. Semeakov; *Промышленность Бессарабии в конце XIX-начале XX в.* (1985) de N. Babilunga; culegerea tematică *Вопросы истории Молдавии XIX века-начала XX века* (1989).

Procesele de formare a piețelor locale ramurale și unificarea acestora în piața agricolă basarabeană și încadrarea ei în sfera de influență a pieței agrare ruse și a celei europene au fost obiectul cercetărilor în lucrarea *Сельскохозяйственный рынок Бессарабии в XIX в.* (1981) de I. Anțurov. Au fost realizate ample cercetări în domeniul istoriei orașelor, fiind elucidate dinamica populației urbane și structura ei socială, dezvoltarea industriei și a comerțului, evoluția relațiilor capitaliste în mediul urban. Rezultatele obținute sunt prezentate în studiile *Города Бессарабии (1812-1961)* (1964) și *Города Бессарабии (1861-1900)* (1975) de V. Jukov.

Cercetătorii epocii moderne au acordat o mare atenție specificului dezvoltării social-economice a zonei de sud a Basarabiei. Amplasarea aici a țăranilor din interiorul Rusiei țariste și a coloniștilor străini de origine bulgară, găgăuză și germană, situația social-economică a categoriilor țărănești, evoluția relațiilor agrare și a celor burgheze, mișcarea socială și alte aspecte au fost studiate în cărțile: *Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828-1834 г.* (1965) și *Социальноэкономическое развитие болгарских и гагаузских сёл Южной Бессарабии (1808-1856 г.)* (1970) de I. Mesceriuk; *Государственная деревня Бессарабии в XIX в.* (1966) și *Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812-1870 г.)* (1978) de I. Anțurov; *Общественное движение и классовая борьба болгар и гагаузов юга России (конец 20-х-середина 50-х гг. XIX в.)* (1988) de I. Grec etc.

În anii '70-'80 a fost inițiată studiarea unor probleme necercetate sau slab explorate în istoriografia națională. Rezultatele investigațiilor efectuate în cadrul cercetării problemelor privind dezvoltarea social-economică a spațiului din stânga Nistrului în secolul al XIX-lea sunt prezentate în lucrările: *Развитие промышленности и торговли в левобережных районах молдавского Поднепровья в пореформенный период (1861-1905 г.)* (1985) de I. Jarcuțchi; *Крестьяне левобережного Преднепровья в дореформенный период* (1990) de I. Anțurov.

Pondere semnificativă în tematica de cercetare a istoriei Basarabiei și spațiului din stânga Nistrului în perioada modernă avea problematica social-politică. Caracterul, tendințele evoluției, orientările politico-ideologice și formele principale de manifestare a mișcării social-politice și a celei social-revoluționare, antrenarea populației locale în mișcarea de eliberare a popoarelor balcanice sunt cercetate și elucidate în lucrările: *Социально-политическое движение в Бессарабии в дореформенный период* (1959) de I. Видас; *Общественное движение в Бессарабии в первой четверти XIX в.* (în 2 volume, 1974) de L. Oganean; *Южные декабристы и греческое национально-освободительное движение* (U.S.M., 1963); *Бессарабия и греческое национально-освободительное движение* (1974); *Декабристы в Молдавии* (1975); *Передовая Россия и общественно-политическое движение в Молдавии (первая половина XIX в.)* (1986) de I. Iovva; *Революционное движение в Молдавии (с 1895 по февраль 1917 г.)* (1980) de I. Ivanov etc.

S-a completat sursa documentară, fiind pregătită și publicată colecția de documente „Istoria Moldovei. Documente și materiale”, consacrate situației social-economice a țăranilor și mișcării țărănești în Basarabia în secolul al XIX-lea (în 5 volume, 1957-1969). De rând cu realizările incontestabile ale istoricilor în studiarea istoriei Basarabiei și

Transnistriei (sec. XIX-încep. sec. XX), în lucrările lor au continuat să fie apreciată pozitiv anexarea Basarabiei de către Rusia, politica rusificatoare a țarismului în aceste teritorii era trecută cu vederea, fiind apreciate negativ mișcarea națională din provincie și, mai ales, relațiile ei cu intelectualitatea din România.

Un loc deosebit de important în activitatea științifică a Institutului de Istorie și a instituțiilor de profil umanistic din republică revenea studierii istoriei Moldovei în perioada contemporană. În funcție de tematica de cercetare și de cronologia istorică concretă a desfășurării evenimentelor istorice în spațiul dintre Prut și Nistru și din stânga Nistrului, cercetările științifice au fost concentrate asupra studierii problemelor încadrate în doua microperioade istorice distincte: perioada interbelică și perioada postbelică.

Mediul politico-partiinic și ideologic în care s-au dezvoltat științele istorice a influențat decisiv asupra formării tematicii de cercetare și a modului de interpretare a evenimentelor și fenomenelor istorice, dominantă fiind orientarea spre satisfacerea demersurilor politico-ideologice oficiale.

În cadrul direcțiilor științifice stabilite pentru perioada contemporană o atenție sporită s-a acordat istoriei mișcării social-revoluționare din anii 1917-1920, evidențiată în istoriografia sovietică prin trei componente integrate în următoarea formulă: revoluția din octombrie, lupta pentru instaurarea puterii sovietice și războiul civil.

Un șir de lucrări a fost consacrat „mișcării revoluționare” din Moldova și pe Frontul român în anul 1917: *Борьба трудящихся Бессарабии против интервентов в 1917-1920 г.* (1957) de N. Berezneakov; *Крестьянское движение в Молдавии в 1917 году и претворение в жизнь ленинского Декрета о земле* (1970) de M. Itkis; *Демократическое движение за мир на Румынском фронте в 1917 году* (1973) de E. Danu; *Деятельность солдатских Советов и комитетов на Румынском фронте и в Молдавии в 1917 г.* (1983) de M. Ghitiu. Cercetările realizate au servit drept bază pentru elaborarea lucrării colective de sinteză *Победа Советской власти в Молдавии* (Moscova, 1978 - în 1. rusă; Chișinău, 1980 - 1. română). Lucrarea se baza pe o tratare forțată a surselor istorice.

Obiectul unor descrieri a fost și organul legislativ suprem al Republicii Democratice Moldovenești Sfatul Țării, caracterizat tendențios și în exclusivitate în culori negre: *Предательская роль «Сфатул Țэрий»* (1969) de S. Afteniuc, A. Esaulenco și M. Itkis etc.

Desfășurarea războiului civil și primele transformări socialiste în spațiul din stânga Nistrului sunt studiate în lucrarea *Левобережные районы Молдавии. 1918-1924 (исторический очерк)* (1979) de Z. Ivanova.

În paralel cu editarea lucrărilor monografice au fost publicate o serie de culegeri de documente: *Борьба за власть Советов в Молдавии (март 1917 март 1918)* (1957); *За власть Советов. Хроника революционных событий в Молдавии (март 1917 январь 1918 г.)* (1979) etc.

Situația Basarabiei în componența statului unitar român și mișcarea socială în perioada interbelică a fost abordată într-un șir de lucrări individuale: *Положение трудящихся и демографические прогрессы в городах Бессарабии. 1918-1940* (1977) de S. Kustreabov; *Культура Бессарабии. 1918-1940* (1978) de S. Brâseakin; *Общество бессарабцев в СССР и союзы бессарабских эмигрантов. 1924-1940* (1978) de I. Kopanski; *Крестьянское движение в Бессарабии в 1929-1933 г.* (1976) de N. Moldovan etc. și în scrierea colectivă de sinteză *Борьба трудящихся Бессарабии за свое освобождение и воссоединение с Советской Родиной. 1918-1940 г.* (1970).

În publicațiile respective, într-o măsură mai mare sau mai mică, materialul documentar era interpretat în conformitate cu concepțiile preconceptuate ale viziunii oficiale negative privind situația Basarabiei din perioada interbelică.

Obiectul unor studii speciale a fost istoria R.A.S.S. Moldovenești. Condițiile istorice, premisele și procesul de formare a R.A.S.S. Moldovenești sunt expuse în lucrarea *Образование Молдавской ССР* (1974) de A. Repida. Dezvoltarea industriei și agriculturii în republica autonomă, crearea noilor ramuri industriale, situația economică a gospodăriilor

țăărănești în ajunul colectivizării, colectivizarea agriculturii, formarea și activitatea organelor electivă ale puterii - sovietelor - au fost reflectate în cărțile: *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского хозяйства МАССР (1926-1937)* (1974) de Ch. Stratievski; *Участие трудящихся Молдавской ССР в деятельности Советов (1924-1940 г.)* (1981) de A. Roman; *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской ССР* (1989) de N. Chicus etc.

Problema anului 1940, actul încorporării Basarabiei la Uniunea Sovietică și formarea R.S.S. Moldovenești, locul și rolul acestui an în dezvoltarea statalității sovietice moldovenești și alte aspecte ale problemei au fost abordate în lucrările: *Воссоединение молдавского народа в единое Советское государство* (1965); *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос* (1974) și *Год 1940. Продолжение социалистической революции в Молдавии* (1985) de A. Lazarev. Aceste lucrări au provocat aprecieri controversate în unele publicații de peste hotare.

S-a realizat un șir de lucrări în care au fost studiate diverse aspecte privind participarea Moldovei în cel de-al Doilea Război Mondial. Desfășurarea operațiilor militare pe teritoriul Moldovei, participarea populației în luptele contra fascismului au fost reflectate într-un șir de lucrări, mai reprezentativ dintre ele fiind studiul colectiv *Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 г.* (1970) de S. Afteniuc, D. Elin, A. Korenev și I. Levit și culegerea de documente *Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 г.* în 2 volume (1975-1976).

Începând cu anii '60, în tematica științifică a crescut considerabil ponderea lucrărilor consacrate istoriei construcției „socialismului” în republică, în special dezvoltării social-economice, politice și culturale în perioada postbelică. Din punctul de vedere al opticii timpului de atunci, au fost abordate și tratate un spectru larg de probleme referitoare la transformările social-economice, politice și culturale de natură socialistă și efectul lor asupra dezvoltării R.S.S. Moldovenești în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Rezultatele investigațiilor științifice ale procesului de industrializare a republicii, constituirea complexului industrial republican, diversificarea de ramură și integrarea acestuia în complexul industrial unional, efectele social-economice ale industrializării au fost prezentate în studiile monografice: *По пути индустриализации* (1975) și *Индустриальный прогресс Советской Молдавии в период развитого социализма* (1983) de V. Țaranov; *Осуществление ленинских идей электрификации в Молдавской ССР* (1970) de I. Petrovski ș.a.

Principiile generale și particularitățile constituirii și dezvoltării clasei muncitoare au fost analizate în monografiile: *Роль рабочего класса в строительстве социализма в Молдавской ССР* (1977) de L. Repida; *Развитие рабочего класса в Молдавской ССР. 1945-1955 г.* (1969) de V. Barbulat; *Технический прогресс и социальная структура рабочих промышленности Молдавской ССР (1940-1959 г.)* (1982) de D. Taban și culegerile tematice: *Развитие рабочего класса: Молдавской ССР (1940-1965)* (1970); *Развитие промышленности и рабочего класса Молдавской ССР* (1970); *Формирование и изменение численности рабочего класса Молдавской ССР* (1980) ș.a.

A crescut semnificativ interesul istoricilor față de istoria agrară. Prima prezentare amplă a întregului proces al dezvoltării agriculturii în R.A.S.S.M. și în R.S.S.M. în anii postbelici a fost efectuată în lucrarea monografică colectivă *Осуществление ленинского кооперативного плана в молдавской деревне* (1963) de S. Afteniuc, Ch. Stratievski și V. Țaranov, după care a urmat, studiul de sinteză *Становление и развитие колхозного строя в Молдавской ССР* (1971), în care s-a analizat dezvoltarea agriculturii în intervalul de timp cuprins între anii '20 și mijlocul anilor '60 ai secolului al XX-lea. Procesul de colectivizare și de formare a țăărănimii colhoznică este prezentat în cartea *Коллективизация сельского хозяйства и формирование класса колхозного крестьянства в Молдавии* (1976) de M. Sâtnic. Problemele referitoare la consolidarea colhozurilor și dezvoltarea lor în continuare

au fost abordate în lucrările *Развитие сельского хозяйства Молдавской ССР* (1975) de B. Vizer; *Укрупнение колхозов Молдавской ССР в 1950-1965 гг.* (1978) de S. Novakov; *Сельское хозяйство и крестьянство Советской Молдавии (1921-1965 г.)* (1970) etc.

Problemele dezvoltării agriculturii în condițiile aprofundării proceselor de integrare agroindustrială și cooperare intergospodărească, de perfecționare a relațiilor de producție în sfera agrară și de amplificare a influenței progresului tehnico-științific asupra structurii sociale a țărănimii colhoznice au constituit obiectul investigațiilor în lucrările *Научно-технический прогресс в сельском хозяйстве Молдавии (1959-1970 г.)* (1982) de L. Bulmaga; *Возникновение и развитие межхозяйственной кооперации в сельском хозяйстве Молдавской ССР (1950-1972)* (1983) de L. Erhan s.a.

O atenție prioritară s-a acordat studierii istoriei dezvoltării culturii în perioada contemporană. Într-un șir de lucrări au fost abordate și cercetate istoria formării, dezvoltării și activității intelectualității, consolidarea bazei tehnico-materiale a instituțiilor de cultură, de învățământ și a celor științifice, dezvoltarea relațiilor de colaborare cu republicile unionale în domeniul culturii. Acestea și multe alte probleme și-au găsit reflectare în lucrările monografice *Интеллигенция Молдавской ССР (1940-1975)* (1979) și *Участие интеллигенции в развитии экономики и культуры Молдавской ССР (1940-1975)* (1980) de Z. Fedko și N. Petrovski; *Интеллигенция Советской Молдавии. Подготовка специалистов в Молдавии* (1971) de G. Bârcă; *Очерки истории организации науки в Советской Молдавии (1924-1961)* (1980) și *Сформирование и развитие научного потенциала Молдавской ССР* (1987) de O. Tarasov; *Деятельность культурпросветучреждений Молдавской ССР по коммунистическому воспитанию трудящихся (1959-1979)* (1979) de V. Cozma etc.

În paralel cu problematica menționată, colaboratorii institutului au abordat și alte aspecte nu mai puțin importante. Funcționarea organelor electivă ale puterii și antrenarea în activitatea acestora a populației este reflectată în cartea *Советы и общественно-политическая активность трудящихся Молдавской ССР в 1940-1960 годах* (1989) de I. Bodrug. Au apărut lucrări referitoare la colaborarea economică a Moldovei cu unele republici unionale și cu țările-membre ale Consiliului de Ajutor Economic Reciproc: monografia colectivă *Экономические связи Украинской ССР и Молдавской ССР на этапе развитого социализма* (1982); *Молдавия в сотрудничестве Советского Союза с социалистическими странами* (1981) de V. Andrușceac etc.

Au fost întreprinse primele încercări în vederea elaborării unor probleme teoretice în domeniul științelor de izvoristică, în special în statistica industrială: *Теория и практика исследования годовых отчетов социалистических промышленных предприятий как исторического источника* (1983) de A. Lisovina.

Concomitent cu editarea lucrărilor științifice au fost pregătite și publicate o serie de culegeri tematice de documente și materiale: *Культура Молдавии за годы Советской власти*, vol I. *Развитие культуры в Молдавской ССР*, Partea 1-2 (1975-1976), Vol. II. *Развитие культуры в Молдавской ССР*, Partea I (1984); *Советское строительство в левобережных районах Молдавии. 1921-1924 г.* (1967); *Социалистическая индустриализация и развитие рабочего класса в Советской Молдавии (1926-1958 г.)* (1970); *Коллективизация крестьянских хозяйств в правобережных районах Молдавской ССР* (1969) etc.

În anii '60-'80, în cadrul Institutului de Istorie s-a constituit și s-a afirmat direcția științifică Istoria Europei de Sud-Est în epoca modernă și contemporană, obiectul investigațiilor fiind, în primul rând, Bulgaria și România.

În cadrul tematicii bulgaristice atenția principală era acordată studierii relațiilor revoluționare ruso-bulgare și participării populației din sudul Rusiei în mișcarea bulgară de renaștere și eliberare națională, fiind publicate studii asupra problematicii respective: *Болгаро-российские революционные связи 60-70-х гг. XIX столетия* (1972); *Из истории болгаро-российских культурных связей в 40-70-х гг. XIX в.* (1976); *Из истории*

российско-болгарских общественных и революционных связей (последняя четверть XIX в.) (1979) și *Болгаророссийские революционные связи во второй половине XIX в.* (1983) toate de С. Poglubko; *Российские революционеры в Юго-Восточной Европе* (1973) de V. Grosul; *Вклад России в подготовку болгарской интеллигенции в 50-70-е годы XIX в.* (1981) de L. Stepanov; *Участие болгар юга России в болгарском национальном Возрождении (50-70-е г. XIX в.)* (1981) de I. Zabunov; *Политические организации болгарского национально-освободительного движения во второй половине 50х-60е г. XIX в.* (1982), culegerea tematică *Проблемы истории стран Юго-Восточной Европы* (1989) ș.a.

În studierea problematicii referitoare la istoria României s-au conturat două direcții de cercetare: viața politică internă și România în sistemul relațiilor internaționale la nivel bilateral și multilateral în epoca modernă și contemporană. Diverse aspecte ale vieții sociale și politice interne au fost tratate în lucrările monografice *Рабочее и социалистическое движение в Румынии (1907-1914 г.)* (1974) și *Социалистическое движение в Румынии* (1977) de A. Moșanu; *Политическая система Румынии (последняя четверть XIX-начало XX в.)* (1980) de S. Madievski. Probemele interne și externe ale formării statului român independent au fost abordate în studiile *Русско-румынские отношения в 1859-1863 годах* (1968) și *Великие державы и формирование Румынского независимого государства* (1980) de E. Certan; *Россия и формирование Румынского независимого государства* (1969) de V. Grosul și E. Certan.

În cadrul istoriei relațiilor internaționale ale țărilor din Europa de Sud-Est, inclusiv ale României și Bulgariei, la un nivel relativ mai mult sunt explorate cele ce țin de legăturile cu U.R.S.S.: *Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения (сентябрь 1939-июль 1941 г.)* (1971) de M. Kolker și I. Levit; *Советско-румынские отношения. 1929-1934 г.* (1971) de I. Koranski și I. Levit; *Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР (Истоки, планы, Детализация. 1.IX1939-19.XL1942)* (1981) și *Крах политики агрессии диктатуры Антонеску (19.XL1942-23.VI1944)* (1983) de I. Levit; *Очерки внешней политики Румынской Народной Республики 1948-1955 г.* (1971) și *Борьба Советского Союза за прием в ООН Болгарии, Венгрии и Румынии* (1972) de M. Muntean; *Подготовка и заключение мирных договоров с Болгарией, Венгрией и Румынией после второй мировой войны* (1981) de С. Jighea; *Румынско-французские отношения во второй половине 70-х-80-е годы* (1989) de V. Opincă.

La sfârșitul anilor '80 la Institutul de Istorie a fost inițiată elaborarea cursului academic colectiv „*Istoria R.S.S. Moldovenești*” în 6 volume, care urma să sintetizeze realizările istoriografiei sovietice moldovenești din perioada postbelică. A fost publicat doar vol. I (1987), celelalte rămânând nefinisate. Ele au fost depășite, nerezistând noilor cerințe ale societății în condițiile avântului mișcării naționale din anii 1989-1991.

Perioada din 1991 până în prezent. Marile răsturnări de situație din anii 1989-1991 în Republica Moldova au contribuit la creșterea considerabilă a interesului față de o istorie veridică a spațiului dintre Nistru și Prut. Cine suntem, de undt venim, încotro mergem? Aceste întrebări erau puse nu numai pe paginile ziarelor și revistelor, ci și la meeting-uri și cenacluri. Istoriografia oficială a fost învinuită de falsificarea istoriei. Începe un proces de editare în grabă a unor lucrări ale istoricilor români din perioada interbelică (N. Iorga, I. Nistor, A1. Boldur, St. Ciobanu etc.) și a celor contemporani (Gh. Platon, N. Grigoras, I. Caprosu și C. Stoide. St. S. Gorovei etc.). În 1989-1990 acad. Artiom Lazarev publică o serie de articole în care scoate în evidență unele „pete albe” în istoria Moldovei: exagerarea în istoriografia sovietică a rolului slavilor în spațiul carpato-nistrean, urmările nefaste ale anexării Basarabiei la Rusia în 1812, politica de rusificare a țarismului în Basarabia, importanța creării Republicii Democratice Moldovenești din 1917, dezmembrarea teritoriului Basarabiei de către conducerea sovietică în 1940 etc. Cea mai mare parte a istoricilor (mai ales din generația tânără și medie) refuză să mai susțină vechile dogme ideologice și se situează pe poziții reformiste. Din inițiativa acestor istorici sunt fondate revistele „Patrimoniul”, „Cugetul”, apoi „Destin Românesc” (din 1994,

apare cu sprijinul Fundației Culturale Române), care publică articole și materiale în probleme generale de istorie, documente ale timpului, propagă personalități de vază din istoria neamului.

Sub impactul noilor procese din societate, are loc și polarizarea colectivului Institutului de Istorie al A.Ș.M. Începând cu anul 1990, institutul editează „Revista de istorie a Moldovei”, care încearcă să prezinte evenimentele și fenomenele istorice de pe pozițiile liberului cuget. Concomitent, institutul a reacționat la cerințele timpului prin intensificarea cercetării istoriei naționale. În acest scop, începând cu anul 1991, institutul și-a reorganizat structura și forțele, și-a schimbat direcțiile și problemele de cercetare. Cercetătorii institutului se sprijină în investigațiile lor pe principiile metodice și metodologice ale școlilor istorice europene de prestigiu. Este adevărat că în unele articole publicate în primii ani după 1991 se profilase și o tendință de negare completă a rezultatelor cercetărilor istorice din perioada regimului totalitar, ceea ce poate fi calificat drept o reacție mai curând emotivă a unor istorici la multiplele manipulări privind istoria națională în scopuri politice, atât de abuzive în trecut, dar nedepășite complet după 1991.

Problematica cercetărilor efectuate în cadrul Institutului de Istorie al A.Ș.M. a cuprins următoarele direcții de investigații științifice: Tracii septentrionali getodacii, romanizarea lor și procesele etnogenetice; Țara Moldovei în contextul civilizației medievale europene; Basarabia și Transnistria sub regim țarist (1812-1917); Istoria Basarabiei și Transnistriei în perioada interbelică și a celui de-al Doilea Război Mondial; Istoria Moldovei în perioada postbelică, Istoria regională și a localităților din Republica Moldova; Istoria culturii și a științei din R. Moldova.

Toate aceste cercetări fac parte din direcția prioritară „Probleme actuale ale istoriei Moldovei în contextul general european din cele mai vechi timpuri până în prezent”.

În cadrul acestei problematici, prin eforturile cercetătorilor institutului s-a reușit să se realizeze și să se editeze (în ciuda greutăților financiare) un număr însemnat de lucrări științifice de prestigiu pentru știința academică istorică de la noi. Au fost pregătite cadre de tineri cercetători, care au susținut teze de doctor în științe istorice pe teme actuale din istoria națională. Conducătorii unor direcții științifice: r. c. D. Dragnev, r. c. A. Eșanu, dr. hab. I. Chirtoagă, dr. hab. Al. Agachi, dr. L. Bulmaga etc. (din cadrul Institutului), dr. hab. A. Petrencu, dr. hab. I. Niculiță, dr. hab. Gh. Gonța, dr. hab. P. Cocârlă, dr. hab. B. Vizer, dr. hab. E. Certan etc. (din cadrul U.S.M. și U.P.S. „Ion Creangă”) au contribuit substanțial la realizarea tezelor de doctorat la nivelul cerințelor actuale, creînd școli științifice de tineri cercetători. Un număr însemnat de tineri cercetători a fost pregătit în instituțiile științifice și universitățile din România. În 1992, un colectiv de autori (coordonator D. Dragnev) publică prima lucrare de sinteză, scrisă de pe poziții noi: *Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca moderna*. Următoarea lucrare de sinteză: *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998* apare în 1998 (ed. II, 2004), este scrisă de istorici de la Chișinău și București (coordonator Ioan Scurtu).

Principalele cercetări în domeniul istoriei antice s-au concentrat în cadrul Institutului de Arheologie al A.Ș.M. (vezi compartimentul: *Științe arheologice și etnografice*) și al Universității de Stat din Moldova. Cercetătorii Institutului de Istorie au participat la abordarea unor aspecte privind această tematică în colaborare cu U.S.M. în cadrul unui Centru Interdepartamental, care a funcționat până în 2004. Dintre problemele cercetate pot fi menționate unele aspecte privind romanizarea, continuitatea populației romanizate, etnogeneza românilor și premisele formării statului medieval. În „Revista de istorie a Moldovei” au fost publicate mai multe articole semnate de cunoscuții arheologi și istorici: Ion Niculiță, Ion Hâncu, Lazăr Polevoi etc., consacrate istoriei tracilor nord-dunăreni, cercetării destinului băștinașilor din spațiul pruto-nistean în antichitate și în evul mediu timpuriu etc. Au fost publicate cărțile: Ion Hâncu. *Vetre strămoșești din Republica Moldova. Materiale arheologice informații didactice* (2003); Gh. Postică. *Românii din codrii Moldovei în evul mediu timpuriu* (1994); *Evul mediu timpuriu în Moldova* (coordonator D. Dragnev, 1994); I. Niculiță. *Traco-getica. Materiale și studii* (2004) etc.

În atenția cercetătorilor direcției științifice „Istorie medievală” condusă de t. c. D. Dragnev s-au aflat problemele dezvoltării istorice a Moldovei medievale în contextul civilizației europene. O contribuție substanțială prezintă studierea problemelor privind așezările rurale din estul Țării Moldovei, evoluția habitatului din perspectiva surselor documentare și arheologice. S-a cristalizat imaginea autentică a rusticului din spațiul pruto-nistean în secolele XIV-începutul sec. al XIX-lea (studiile din „Revista de Istorie a Moldovei” semnate de S. Tabuncic, A. Popovici, T. Ciobanu etc.).

În aria preocupărilor științifice ale cercetătorilor Institutului de Istorie în colaborare cu cei din universități s-au încadrat și cercetările de sinteză consacrate vieții și activității tuturor voievozilor Țării Moldovei în timpul aflării lor pe tron, începând cu Dragoș-Vodă și terminând cu Alexandru Ioan Cuza (*Domnii Țării Moldovei. Studii*, volum editat de Demir Dragnev (2005)).

În contextul acțiunilor consacrate celor 500 de ani de la trecerea în eternitate a domnului Moldovei Ștefan cel Mare și celor 300 de ani de la moartea lui Dimitrie Cantemir au fost realizate o serie de investigații privind viața și activitatea acestora și rolul lor în istorie, valorificarea moștenirii culturale: D. Dragnev, I. Cașu, E. Dragnev, V. Pâslariuc. *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și a posterității* (2004); A. Eșanu, V. Eșanu. „*Descrierea Moldovei*” de Dimitrie Cantemir în cultura europeană (2004); Idem. *Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine și fapte* (2004) etc.

În ultimul deceniu au fost, de asemenea, elaborate mai multe lucrări consacrate politicii externe și diplomației Moldovei în secolele XV-XVII: Gh. Gonța. *Viața politică a Țării Moldovei în epoca domniei lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi* (2004); L. Zabolotnîi. *Raporturile dinastice și diplomația de mariaj în relațiile moldo-polone în a doua jumătate a sec. al XVI-lea mijlocul sec. al XVII-lea* (2004); E. Baidaus. *Politica și diplomația Moldovei în timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653)* (1998); I. Eremia. *Politica externă a Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea* (U.S.M., 2000).

Studii consacrate istoriei diplomației Moldovei din epoca medievală au fost semnate de E. Cernenchi, iar politica internă și externă a Moldovei de la începutul sec. al XVII-lea a fost studiată de V. Constantinov. Epoca domniilor fanariote a căpătat reflecție în monografia lui D. Dragnev, *Țara Moldovei în epoca Luminilor* (1999). Au fost publicate studii interesante privind situația Moldovei în contextul politicii Marilor Puteri în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. În acest context se înscriu lucrările *Moldova în relațiile politice internaționale (1763-1774)* de V.I. Tcaci și *Moldova în politica Marilor Puteri la începutul sec. al XIX-lea* (1999) de V.I. Mischevca.

Pentru prima dată în Republica Moldova s-au efectuat (în cadrul U.P.S. „Ion Creangă” în colaborare cu Institutul de Istorie) cercetări științifice în domeniul relațiilor politice, economice și culturale moldo-grecești. V.I. Mischevca și P. Zavistanos au publicat monografia *Principele Constantin Ipsilanti. 1760-1818* (1999).

În ultimii ani se profilează și o direcție nouă de cercetare a istoriei medievale a Moldovei: viața cotidiană, mentalități, sensibilități (studii semnate de A. Felea, L. Zabolotnîi, A. Lisnic etc.).

S-au studiat, de asemenea, trăsăturile generale și specifice ale dezvoltării unor zone ale Moldovei istorice ca: Bugeacul, Transnistria, Bucovina și ținutul Hotin. Au fost reconstruite diverse aspecte din viața politică, economică, socială și culturală a regiunilor nominalizate, fiind totodată pus în circuitul științific un volum mare de documente și materiale inedite referitoare la istoria acestor teritorii depistate în arhivele din Republica Moldova, România, Austria, Ungaria (C. Ungureanu. *Bucovina în perioada stăpânirii Austriei 1774-1918* (2003); I. Chirtoagă. *Sud-Estul Moldovei și stânga Nistrului (1484-1699)* (1999); I. Gumenâi. *Istoria ținutului Hotin de la origini până la 1806* (2002). A fost publicată lucrarea semnată de A. Eșanu, V. Eșanu, *Moldova medievală. Structuri executive, militare și ecleziastice* (2001), consacrată realităților din spațiul pruto-nistean în sec. XV-XVII.

Istoricii medievaliști au continuat să publice materiale documentare inedite, întruchipate în colecția „Moldova în epoca feudalismului” (vol. VI, 1992; vol. VIII, 1996; vol. IX, 2004; vol. X, 2005, întocmite de L. Svetlicinî, D. Dragnev și E. Bocearov).

O contribuție esențială la dezvoltarea disciplinelor istorice auxiliare le constituie studiile în domeniul paleografiei slavo-române și româno-chirilice cu analiza principalelor publicații de texte paleografice, începând cu mijlocul sec. al XIV-lea, și a principalelor cataloage de manuscrise slavo-române (D. Dragnev, I. Gumenâi. *Paleografia slavo-română și româno-chirilică* (2001); *Catalogul general al manuscriselor moldovenești păstrate în U.R.S.S. Colecția bibliotecii mănăstirii Noua Neamț* (sec. XV-XIX. Alcătuitor Valentina Pelin (1989); *Cartea Moldovei. Sec. XVII începutul sec. al XX-lea*, vol. I-II (Biblioteca Stiințifică Centrală a A.Ș.M., 1990-1992).

Epoca modernă este, de asemenea, o preocupare importantă a multor cercetători ai Institutului de Istorie și ai universităților din Moldova. Au fost studiate procesele social-economice și politice din perioada războiului ruso-turc din 1806-1812, dezvoltarea istorică a Basarabiei în componența Imperiului țarist în anii 1812-1917; organizarea administrativă, situația politică, economică și financiară, starea și dezvoltarea comerțului intern și extern.

Un joc aparte în cercetările istoricilor moderniști îl ocupă problemele legate de mișcarea națională, de spiritualitatea și cultura din Basarabia, de situația politică, economică (I. Jarcuțchi, VI. Mischevca. *Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16 (28) mai 1812)* (1992); Al. Agachi. *Ocupația rusă a Principatelor Române (1806-1812)* (2003); D. Poștarencu, *O istorie a Basarabiei în date și documente 1812-1940* (1998); V. Tomuleț. *Politica comercial-uamană a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)* (U.S.M., 2002); Gh. Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia* (2000), studii consacrate istoriei învățământului teologic, semnate de D. Ețco etc.).

În baza unui bogat material documentar de arhivă, publicistic și memorialistic, cercetătorii Institutului de Istorie au întreprins vaste investigații consacrate perioadei anilor 1900-1918: diverse aspecte ale politicii naționale promovate de către guvernul țarist, precum și ale mișcării naționale, particularitățile acestei mișcări; constituirea și activitatea Sfatului Țării și proclamarea Republicii Populare (Democratice) Moldovenești în 1917, unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 (Gh. Cojocaru. *Sfatul Țării. Itinerar* (1998); A. Moraru, I. Negrei. *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc* (1998); I. Țurcanu. *Unirea Basarabiei cu România 1918* (1998); V. Popovschi. *Republica Democratică Moldovenească* (2001)). La dispoziția cercetătorilor au fost puse valoroase documente inedite din arhivele rusești, referitoare la unele momente cruciale din istoria națională modernă (I. Varta, T. Varta. *Moldova și Țara Românească în timpul domniilor regulamentare. Documente inedite din arhivele din Federația Rusă, Ucraina și Republica Moldova* (2003) I. Varta. *Revoluția de la 1848 în Țările Române. Documente inedite din arhivele rusești* (1998); Idem. *Unirea Moldovei cu Țara Românească (1853-1959)* (2005)).

Specialiștii în istoria interbelică a Basarabiei și Transnistriei sunt preocupați de o serie de probleme privind integrarea Basarabiei în Statul Român, dezvoltarea economică și demografică a Basarabiei, viața politică și cultura ei, politica etnoculturală promovată în R.A.S.S.M., represiunile staliniste din această republică (Gh. Cojocaru. *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)* (1997); N. Atanasov. *Industria, comerțul, băncile și sistemele de comunicație ale Basarabiei în anii 1918-1940* (2000); V. Nicolenco. *Extrema dreaptă în Basarabia. 1923-1940* (1999); N. Enciu. *Populația rurală a Basarabiei în anii 1918-1940* (2002); V. Galuscenco. *Populația R.A.S.S.M. (1924-1940)* (2001); E. Negru. *Politica etnoculturală în R.A.S.S.M. (1924-1940)* (2003); K. Стратиевский. *Голод в 1932-1933 г. в Молдавской ССР* (2001) etc.). O deosebită atenție s-a acordat evenimentelor tragice din anii 1939-1941, precum și celor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Au fost, de asemenea, abordate și elucidate diverse aspecte politice, militare și social-economice ale istoriei Bucovinei în perioada acestui război (I. Șișcanu. *Uniunea Sovietică - România, 1940 (tratatative*

în cadrul comisiilor mixte) (1995); M. Gribincea. *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică* (1995); V. Stăvilă. *De la Basarabia românească la Basarabia sovietică, 1939-1945* (2000); A. Petrencu (U.S.M.). *România și Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial* (U.S.M., 1999); P. Moraru. *Bucovina în perioada iunie 1941- august 1944* (2004) etc.).

Perioada postbelică cuprinde doua etape distincte: cea de până la 1991 și cea de după acest an. Inițial se studiau selectiv numai problemele privitor la așa-numitele „pete albe”: foametea din 1946, deportările, represiunile regimului totalitar (*Голод в Молдове (1946-1947)*. Сборник документов, (1993); I. Țurcanu. *Foametea din Basarabia în anii 1946-1947: mecanismul organizării ei* (1993); В. Пасат. *Трудные страницы истории Молдавии. 1940-1950* (1994) etc.). În anii ce au urmat spectrul problemelor cercetate referitoare la această perioadă s-a lărgit considerabil. A sporit interesul față de istoria statului independent Republica Moldova (conflictul militar din Transnistria, politica externă a Republicii Moldova, relațiile economice, culturale etc.). Cercetătorii au relevat factorii ce au determinat circumstanțele în care au decurs transformările politice, social-economice și culturale în R.S.S.M., apoi în Republica Moldova. Au fost analizate perspectivele de dezvoltare a Republicii Moldova în contextul integrării europene etc. (L. Bulmaga. *Agricultura Moldovei (1950-1990). Aspecte social-economice* (1999); E. Postică. *Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944-1950* (1997); E. Șișcanu. *Regimul totalitar bolșevic în R.S.S.Moldovenească (1940-1952)* (1997); Gh. Negru. *Politica etnolingvistică în R.S.S.Moldovenească* (2000); I. Cașu. *Politica națională în Moldova Sovietică (1944-1989)* (2000); В. Царанов. *Сельское хозяйство Молдовы. История и современность* (2004); M. Gribincea. *Trupele ruse în Republica Moldova. Factor stabilizator sau sursă de pericol?* (1998); V. Gaiciuc, V. Ciobanu. *Constituirea Armatei Naționale (cronica evenimentelor 1982-1992)* (1999); Gh. Cojocaru. *Politica externă a Republicii Moldova. Studii* (2001); Idem. *Tratat de Uniune Sovietică* (2005) etc.).

Un șir de studii este consacrat problemelor ce țin de valorificarea și repunerea în circuitul actual de valori a mai multor monumente de istorie scrisă de mari personalități ale culturii naționale din sec. XV-XIX. În cadrul direcției științifice „Istoria culturii și științei” condusă de т. с. A. Eșanu au fost publicate studii consacrate istoriei învățământului, cărții și tiparului, cronicilor și cronicarilor, raporturilor culturale cu alte popoare, monumentelor de istorie, de arte plastice și arhitectură etc. (*Valori și tradiții culturale în Moldova. Culegere de studii* (1993); A. Eșanu. *Contribuții la istoria culturii românești* (1997); *Un veac de aur în Moldova (1643-1743); Contribuții la studiul culturii și literaturii române vechi. Culegere de studii* (1996); N. Fuștei. *Mitropolitul Dosoftei: viața și activitatea* (1991); Gh. Postică. *Mănăstirea Căpriana de la întemeiere până în zilele noastre* (ULIM, 2000); A. Eșanu, V. Eșanu, N. Fuștei, V. Pelin, I. Negrei. *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX). Studiu istoric* (2003); P. Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei* (ULIM); E. Dragnev. *O capodoperă a miniaturii din Moldova medievală. Tetraevanghelul de la Elizavetgrad și manuscrisele grupului Parisinus graecus* (USM, 2004) etc.).

În perioada anilor 1997-2004 istoricii de la Institutul de Istorie și de la universități, în colaborare cu profesori din licee, au editat tot setul de manuale la Istoria universală și Istoria românilor pentru clasele IV-XII. Autori ai acestor manuale sunt: I. Niculiță, Gh. Postică, D. Dragnev, E. Dragnev, P. Cocârlă, Gh. Gonța, P. Parasca, I. Negrei, E. Danu, N. Chicus, I. Ojog, I. Șarov, N. Enciu, I. Șișcanu ș.a. Au fost, de asemenea, editate materiale didactice consacrate istoriei Transnistriei (2001) și Bucovinei (2002).

Istoricii au publicat în această perioadă un set de descrieri monografice ale istoriei orașului Chișinău (A. Eșanu, D. Poștarencu s.a.) a mai multor localități din Republica Moldova (A. Eșanu, A. Furtună, I. Leșco, V. Stăvilă, D. Poștarencu, I. Varta, I. Chirtoagă etc.).

Realizările istoricilor din Institutul de Istorie și universitățile din Republica Moldova au fost prezentate la mai multe conferințe, sesiuni științifice și simpozioane internaționale și republicane. În acest context, o deosebită rezonanță științifică au avut următoarele forumuri: „Primul simpozion româno-turc din Republica Moldova în domeniul istoriei” (2000);

„Raporturile moldo-grece în contextul relațiilor internaționale: Probleme și perspective. Chișinău (2002); „Simpozionul științific internațional moldo-polon consacrat memoriei marelui hatman Stanislav Zolkiewski". Chișinău (2003); „Ștefan cel Mare - personalitate marcantă în istoria Europei", Conferință științifică internațională. Chișinău (2004); „Dinastia Movileștilor - interferențe politice și culturale ale elitelor din Europa Centrală și de Est în sec. XVI-XVII. Chișinău (2005); „O altă viziune a istoriei: imaginar, mentalități și cotidian în istoria Moldovei", Conferința republicană. Chișinău (2000); „645 de ani de la începutul luptei pentru independență a Țării Moldovei", Conferință republicană. Chișinău (2004) etc.

Publicațiile istoricilor din Republica Moldova sunt înalt apreciate în recenzii publicate în revistele științifice din țară și de peste hotare, făcându-se trimiteri la acestea în diferite lucrări științifice editate în România, Rusia, Ucraina, Polonia, Grecia, Germania, Franța etc.

În anul 2006 în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al A.Ș.M. a fost creat **Centrul de Studii Istorice**. Cercetările științifice fundamentale în domeniul istoriei Moldovei și istoriei universale se efectuează în cadrul a 5 proiecte instituționale: *Societatea medievală și modernă a Moldovei în contextul Europei de Est și Sud-est* (conducător: m.c. D.Dragnev); *Particularitățile vieții politice, economice și culturale ale Republicii Moldova în sec. XX – începutul sec. XXI* (conducător: dr. L.Bulmaga); *Personalități, mentalități și valori cărturărești în sistemul de relații naționale și europene (sec. XIV - XX)* (conducător: m.c. A.Eșanu); *Regiunile și localitățile istorice ale Moldovei în perioada medie și modernă* (conducător: dr. hab. I.Chirtoagă).

Cercetări juridice

Cercetări științifice în domeniul științelor juridice în R.S.S.Moldovenească s-au desfășurat imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, odată cu crearea primelor instituții de profil juridic (Filiala Institutului Juridic Unional fără frecvență - 1945, Școala juridică - 1946, iar mai târziu Facultatea Juridică a Universității de Stat din Chișinău - 1959). Elaborarea problematicii juridice s-a amplificat în urma creării, în anul 1969, în cadrul Secției de filosofie și drept a A.Ș. a R.S.S.M., a sectorului de drept.

În anii '70, au fost studiate diverse probleme ale dreptului civil, dreptului de procedură penală, dreptului public, dreptului muncii, dreptului internațional, rezultatele investigațiilor fiind reflectate într-un șir de publicații: *Наследственное право и наследственный процесс* (1973) și *Жилищное право Молдавской ССР* (1977) de P. Nikitiuk; *Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции* (1975) și *Развитие уголовно-процессуального законодательства* (1977), *Основы формирования приговора в советском уголовном процессе* (1989) de E. Martâncik; *Правовое регулирование трудовых отношений сезонных рабочих и служащих* (1975) de D. Sinnic; *Генеральная Ассамблея ООН* (1971) de M. Ianovski; *Руководство исполкомами районов Советов низестоящими Советами народных депутатов* (1977) de I. Todica, monografia colectivă *Органы власти и управления Молдавской ССР* (1976) etc.

În a doua jumătate a anilor '70 a apărut o serie de lucrări științifice consacrate dreptului constituțional, printre care *Конституционный статус личности* (1981) de D. Grama și E. Martâncik; *Жилищное законодательство СССР и МССР (Юридические гарантии конституционного права граждан на жилище)* (1980) de P. Nikitiuk; *Конституционные основы организации и деятельности местных Советов народных депутатов* (1979) de I. Todica; *Конституционное законодательство и вопросы государства и права* (culegere tematică, 1981); *Конституционный статус государственных органов МССР* (1986).

Studiile problemelor organizării și funcționării sistemului judecătoresc sunt consacrate lucrările *Конституционные основы правосудия* (1979) de E. Martâncik; *Основные этапы развития советской системы правосудия* (1970) de G. Ovcinikov etc.

În domeniul dreptului de procedură penală o atenție sporită s-a acordat elaborării aspectelor privind protecția drepturilor și a intereselor legitime ale personalității la stadiile judecătorești ale procesului penal și luarea hotărârii civile în procedura judiciară, precum și problemelor teoretice și practicii stabilirii sancțiunii penale: *Особое мнение судьи по уголовному делу* (1981) de E. Martâncik; *Охрана прав и законных интересов личности в уголовном суде-производстве* (1982) de E. Martâncik, V. Radikov și V. Iurcenko; *Назначения наказания с учетом причин совершенного преступления* (1980) de C. Florea.

S-au realizat cercetări consacrate istoriei statului și dreptului și gândirii juridice în Moldova: *История государства и права Молдавской ССР (1917-1959)* (1963) de A. Surilov; *Общественно-политические и правовые воззрения Андронакия Донича* (1983) de D. Grama.

În perioada anilor '60-'80, ample cercetări în domeniul științelor juridice s-au efectuat la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Chișinău cu care colaboratorii Secției de filosofie și drept întrețineau relații de colaborare.

Necesitatea edificării statului de drept în Republica Moldova a adus pe prim-plan numeroase probleme devenite obiectul investigațiilor fundamentale ale cercetătorilor științifici ai Secției stat și drept a Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept. Rezultatele investigațiilor fundamentale efectuate în acest domeniu au fost expuse într-un șir de monografii colective și culegeri de articole: „*Probleme ale statului de drept și administrării democratice*” (Gh. Costachi, V. Cușmir, 2001); *Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova* (2003); *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept* (Gh. Costachi, I. Guceac, 2003). Ideile și concepțiile expuse în aceste și alte numeroase lucrări au stat la baza conceptului național de edificare a statului de drept, au servit și continuă să servească ca suport teoretic și metodologic al cercetărilor din acest domeniu.

În cadrul Secției Stat și Drept au fost efectuate cercetări și în domeniul istoriei gândirii juridice, istoriei statului și dreptului. Rezultatele acestor cercetări și-au găsit reflectare în monografiile *Tendențele evoluției doctrinelor juridice în Moldova (1774-1859)* (D. Grama, 2000); *Istoria statului și dreptului Republicii Moldova* (I. Bantuș, M. Bantuș, 2001); *Istoria universală a statului și dreptului. Epoca Antică și Medievală* (A. Smochină, 2002); *Istoria universală a statului și dreptului. Epoca Modernă și Contemporană* (A. Smochină, 2002); *Elemente de drept în doctrinele filosofiei occidentale* (A. Bantuș, 2003); *Istoria universală a statului și dreptului* (A. Smochină, 2006) ș.a.

În perioada anilor 1999-2006 în colaborare cu savanții de la Academia de Administrare Publică și Universitatea de Stat din Moldova s-au efectuat ample cercetări în domeniul dreptului internațional public. Rezultatele investigațiilor în acest domeniu au fost expuse în monografiile și lucrările de sinteză: *Diplomația preventivă și securitatea colectivă a statelor* (V. Arhlic, 1999); *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională* (A. Burian, 2000); *Консульская практика переходного периода (из опыта СССР, РФ и РМ)* (N. Buga, 2000); *Drept internațional public, Vol I* (O. Balan, E. Serbenco, 2001); *Drept diplomatic și consular* (A. Burian, 2001); *Введение в дипломатическую практику* (A. Burian, 2001); *Drept internațional public, Vol II* (A. Burian, O. Balan, 2003); *Drept internațional umanitar* (O. Balan, V. Rusu, V. Nour, 2003); *Regimul de drept al activității diplomatice* (A. Burian, 2004); *Международное космическое право* (A. Burian, 2004); *Drept internațional public, Ediția a II-a* (A. Burian, O. Balan, E. Serbenco, 2005) ș.a.

Începând cu 2006 cercetătorii științifici din cadrul **Centrului Stat și Drept** al Institutului de Istorie, Stat și Drept al A.Ș.M. efectuează cercetări științifice fundamentale în scopul elaborării bazelor științifice și practice ale sistemului de drept al Republicii Moldova din contextual

integrării europene. Aceste investigații se realizează în cadrul proiectului instituțional *Republica Moldova în contextul geopolitic european contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene* (conducător: dr.hab. A.Burian).

Cercetări strategice

Prima încercare de sistematizare a istoriei gândirii filosofice și social-politice în Moldova până la epoca contemporană a fost monografia colectivă *Из истории общественно-политической и философской мысли в Молдавии* (1970). O deosebită atenție s-a acordat studierii problemelor filosofice ale științelor naturii. Acestei problematice i-au fost consacrate mai multe monografii: *Диалектический материализм и современная физика* (N. Mihai, 1968); *Философские вопросы математического моделирования* (I. Codreanu, 1978). Concomitent cu problemele de filosofie a științelor naturii s-au desfășurat cercetări privind procesele de integrare în știința și tehnica contemporană, problemele complexe ale revoluției tehnico-științifice: *Вселенная. Философские проблемы космонавтики* (A. Ursul, 1977); *Вселенная и цивилизация* (V. Sevastianov, A. Ursul și I. Șkolenko, 1983); *Проблемы внеземных цивилизаций (философско-методологические аспекты)* (V. Rubțov și A. Ursul, 1984); *Освоение космоса и экологические проблемы* (1990) ș.a.

În urma proclamării independenței și afirmării suveranității Republicii Moldova, a trecerii la relațiile de piață, a dezvoltării și aprofundării relațiilor bilaterale și multilaterale ale Moldovei cu străinătatea, s-a schimbat și societatea, au apărut legături interne și externe, bazate pe noi principii de organizare și funcționare. Toate aceste schimbări au influențat și științele filosofice, politologice, sociologice și juridice, confruntându-le cu un șir de probleme, atât interne cât și externe, dar și cu necesitatea participării active prin cercetări eficiente la soluționarea și oferirea a unei imagini complexe și integre asupra transformărilor ce au loc în țară. În acest sens contribuțiile cercetărilor includ atât pronosticarea viitoarelor procese sociale, politice și internaționale, cât și formularea principiilor de organizare și conducere socială pe o bază științifică argumentată.

În cadrul Universității de Stat din Moldova și Academiei de Administrare Publică au fost efectuate cercetări și studii de caz privitor la orientarea politico-strategică a Republicii Moldova, statutului neutralității și consecințele lui pentru statalitatea moldovenească, teoria și istoria relațiilor internaționale, geopolitica lumii contemporane, rezultatele investigațiilor fiind reflectate într-un șir de publicații: *Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației* (V.Beniuc, Gh.Rusnac, 1998); *Republica Moldova: Capital geopolitic* (O.Șofranksy, 1999); *The Russian policy on military bases: Georgia and Moldova* (M.Gribincea, 2001); *Politosfera* (O.Serebrian, 2001); *Geopolitica lumii contemporane* (A.Burian, 2003); *Теория международных отношений* (A.Burian, 2003); *Международные отношения, внешняя политика и дипломатия* (A.Burian, 2004); *Введение в теорию международных отношений* (A.Burian, 2004); *Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale* (A.Burian, 2005); *Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan* (A.Burian, 2006);

În anul 2006 în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept a fost creat **Centrul de Cercetări Strategice**, scopul de bază al căruia este de a efectua cercetări științifice fundamentale în domeniul politicilor militare și de securitate.

**Sursă: Academia de Știință a Moldovei:
Istorie și contemporanietate. 1946-2006.
– Ch.: Î.E.P. Știința, 2006, p. 215-233, 242-250.**